

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора,
Пустовіта Григорія Петровича
на дисертаційне дослідження **Вороної Лариси Іванівни**
«Науково-методологічні засади діяльності обласних закладів
позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.»,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі
спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Реалії сучасного українського суспільства детермінують суттєві процеси модернізації системи національної освіти, екстраполяцією яких є визначення й упровадження регіональної освітньої політики в системі позашкільної освіти, спрямованої на створення сучасної, а головне, дієвої моделі комфортного для дитини творчого освітнього середовища закладів позашкільної освіти, що мають стати центрами мотиваційного розвитку зростаючої особистості, забезпечити умови для опанування системними науковими знаннями у різноманітних процесах життєтворчої діяльності, набуття ключових життєвих компетентностей, умінь і навичок успішної самореалізації у навчанні та праці.

Відтак, особливого значення набуває проблема обґрунтування і запровадження у педагогічну практику науково-методологічних та теоретико-методичних засад діяльності обласних закладів позашкільної освіти, що є незаперечно актуальним як для сучасної педагогічної науки, так і для системи позашкільної освіти України.

У такому контексті на позитивну оцінку заслуговує здійснений Вороною Ларисою Іванівною ґрунтовний аналіз сучасної педагогічної теорії і практики освітньої діяльності закладів позашкільної освіти як невід'ємної ланки національної освітньої системи країни; визначення провідних тенденцій реформування змісту, форм, методів позашкільної освіти на різних етапах її становлення та розвитку в період кінця ХХ – початку ХХІ століття; перспективних напрямів імплементації зарубіжного досвіду в практику вітчизняних закладів позашкільної освіти.

Отже, можемо зробити висновок, що дисертаційне дослідження «Науково-методологічні засади діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття», виконане Вороною Ларисою Іванівною, є безперечно актуальним і своєчасним.

Тема дисертаційного дослідження є складовою комплексної теми кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» «Освітні технології навчально-виховного процесу у сучасних закладах освіти» (реєстраційний № 0110U000751), кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Саморегуляція успішної навчально-виховної діяльності студентської та учнівської молоді» (реєстраційний № 0118U004309).

Тему дисертації затверджено вченою радою ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 11 від 26 червня 2020 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (витяг із рішення № 5 від 30 листопада 2020 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації, пов'язані з тим, що відповідно до специфіки авторського бачення й логіки розкриття обраної проблеми та схарактеризованої структури дослідження здобувачкою цілісно проаналізовано, систематизовано й розв'язано таку важливу для педагогічної теорії і освітньої практики сьогодення проблему визначення науково-методологічних засад діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

У сукупності результати здійсненого дослідження дали змогу дисертантці уперше:

- виокремити етапи інституційної еволюції системи позашкільної освіти в досліджуваному періоді (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): 1991–2000 рр. – трансформаційний, пострадянський; 2000–2014 рр. – становлення та модернізація позашкільної освіти в незалежній Україні; 2014 рік до сьогодні – новітній, пов'язаний із процесами децентралізації влади в регіонах;

- визначити й схарактеризувати особливості функціонування та стан діяльності закладів позашкільної освіти Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей як наукових, виховних, освітніх осередків розвитку позашкілля в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.);

- виокремити організаційні підходи до формування сучасної державної політики розвитку позашкілля в регіонах України (державно-домінуючий, публічно-рівноцінний, муніципально-домінуючий, освітньо-інституційний);

- розробити кластерну модель модернізації системи позашкільної освіти у відповідності до сучасних вимог щодо організаційної діяльності закладів позашкільної освіти в умовах розвитку територіальних громад;

- визначити й схарактеризувати сучасні тенденції та перспективи використання здобутків і кращого досвіду національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти України у сучасних умовах;

- удосконалити концептуальні конструкти понятійно-категорійного апарату дослідження і на цій основі визначити сутність науково-методологічних засад функціонування закладів позашкільної освіти на прикладі Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей у досліджуваній період та розкрити наукові підходи до імплементації зарубіжного досвіду в практичну діяльність вітчизняних закладів позашкільної освіти.

3. Нові факти, одержані здобувачкою.

Дисертаційна робота Ворони Лариси Іванівни «Науково-методологічні засади діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття», за нашим висновком, є системним комплексним теоретико-методичним і прикладним дослідженням, у якому завдяки ґрунтовному аналізу вітчизняної і зарубіжної філософської, психологічної, педагогічної і соціально

орієнтованої літератури в галузі позашкільної освіти здійснено науково вивірену систематизацію фактичного матеріалу стосовно проблеми дослідження.

Новими фактами, одержаними здобувачкою, що складають методологічну основу дисертаційного дослідження, є визначення й логічне поєднання сутності комплексу загальнонаукових підходів: системного, хронологічного, антропологічного, цілісного, порівняльного та соціокультурного. Зазначені підходи дали змогу сформулювати ґрунтовні висновки та повною мірою розкрити всі аспекти досліджуваної проблеми.

Здобувачкою представлено абсолютно нові маловідомі на сьогодні педагогічному науковому загалу архівні нормативно-правові документи й статистичні дані, програмні матеріали діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема документи і матеріали щодо діяльності закладів позашкільної освіти Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей. Такий підхід забезпечив усебічне дослідження теорії та практики розвитку позашкільної освіти України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Заслугує на позитивну оцінку реалізована здобувачкою науково доцільна концептуальна ідея цього дослідження, у змісті якої екстрапольовано ґрунтовно опрацьовану Вороною Ларисою Іванівною джерельну базу: законодавчі та нормативно-правові документи в галузі освіти; міжнародні правові акти, резолюції, конвенції; документи МОН України; накази та листи Департаментів освіти і науки; Державні програми та програми розвитку закладів позашкільної освіти; архівні матеріали; матеріали періодичних видань; Інтернет-матеріали; статистичні матеріали, що у логічній єдності відображають основні показники діяльності системи позашкільної освіти на регіональному та національному рівнях кінця ХХ – початку ХХІ століття.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, представлених дисертанткою, коректне з наукової точки зору опрацювання джерельної бази (загалом представлено 623 позицій, з яких 29 – іноземною мовою), вивченої й проаналізованої практики діяльності закладів позашкільної освіти Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей як наукових, виховних, освітніх осередків розвитку позашкілля в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття, сформульованих висновків у дисертації, дає підстави позитивно оцінити результати здійсненого дослідження. Крім цього, як позитив слід відзначити комплексне й науково вивірене застосування дисертанткою загальнонаукових та спеціальних методів, як-то: теоретичних (систематизація, аналіз, синтез, узагальнення, прогностичність, історико-порівняльний); емпіричних (бесіда, експертна оцінка, спостереження, рейтинг) та статистичних.

Таке ґрунтовно здійснене дослідження як за змістом, так і напрямками розкриття науково-методологічних засад діяльності обласних закладів позашкільної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століття є безперечним доказом наукової зрілості дисертантки. На підставі цього можемо зробити висновки про її ерудованість, а відтак, ґрунтовність як теоретичних, методичних так і суто прикладних засад виконаного дослідження.

У сукупності викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження Ворони Лариси Іванівни «Науково-методологічні засади діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття» достатньо обґрунтовані й достовірні та цілком відповідають спеціальності, за якою виконано цю дисертаційну роботу.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

На підставі зазначеного вище можемо зробити висновок, що дисертаційне дослідження Ворони Лариси Іванівни містить нові, раніше не досліджені і до сьогодні не захищені наукові положення. А досягнуті нею результати у сукупності розв'язують актуальне науково-методичне завдання, сутність якого полягала у здійсненні цілісного і системного аналізу науково-методологічних і суто прикладних засад діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття як актуальної міждисциплінарної проблеми у межах сучасної історико-педагогічної науки.

Незаперечно важливо, що у контексті наукового дискурсу щодо проблематики розвитку позашкільної освіти в Україні у досліджуваній період дисертанткою виокремлено чотири організаційні підходи формування сучасної державної політики позашкільної освіти в регіонах України: державно-домінуючий, публічно-рівноцінний, муніципально-домінуючий, освітньо-інституційний.

На окрему позитивну оцінку заслуговує практична значущість результатів здійсненого Вороною Ларисою Іванівною дисертаційного дослідження, а саме: можливість вже сьогодні широко застосовувати наукові положення і висновки та результати дослідження для підвищення ефективності роботи зі здобувачами різних рівнів освіти у ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» у викладанні ОК «Педагогіка» для ОР «бакалавр» спеціальності 014 «Середня освіта» (модулі «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності»), магістратури та аспірантури спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки».

Важливо для сучасного українського соціуму й, відповідно, системи позашкільної освіти, що отримані емпіричні дані, наукові результати та рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані в діяльності установ післядипломної педагогічної освіти, закладів позашкільної і вищої освіти України.

Як засвідчив аналіз змісту реферату і дисертаційної роботи Ворони Лариси Іванівни, проміжні та прикінцеві результати дослідження мали широке науково-педагогічне поле упровадження в науковий та освітній процес: Інституту обдарованої дитини НАПН України, Національного Центру «Мала академія наук України», ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Полтавського національного університету імені В. Г. Короленка», КЗ «Кіровоградський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді», КЗ «Центральноукраїнський науковий ліцей-інтернат Кіровоградської обласної ради», Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради, Полтавського ОППО ім. М. В. Остроградського, а також у діяльність відділу освіти Щербанівської сільської ради та гуманітарного відділу Мачухівської сільської ради Полтавської області.

Рівень апробації результатів дослідження підтверджується також участю дисертантки в 14 науково-практичних конференціях міжнародного й всеукраїнського рівня.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Використання одержаних результатів і висновків дисертаційного дослідження Ворони Лариси Іванівни, джерельна база, фактологічний матеріал, систематизовані й узагальнені положення, схарактеризовані напрями модернізації освітньої політики та напрями імплементації зарубіжного досвіду в сучасних умовах, визначені тенденції національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти за доби незалежності України можуть бути основою для подальших наукових розвідок у галузі позашкільної освіти та розроблення методології виховного процесу; розширення та оновлення змісту навчальних курсів з педагогіки, соціального виховання; підготовки навчально-методичного забезпечення та укладання навчальних підручників із цих дисциплін в закладах вищої освіти; вдосконалення викладання загальнопедагогічних і фахових дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел і додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, що логічно і переконливо характеризують зміст основного тексту дисертації.

У першому розділі – «Науково-методологічні основи дослідження становлення та розвитку позашкільної освіти в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століття» – проаналізовано предметний простір дослідження, схарактеризовано основні поняття, розкрито генезу нормативно-правового забезпечення розвитку позашкільля України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

У розділі здійснено ґрунтовний аналіз і сформульовано сутність виокремлених вперше періодів інституційної еволюції системи позашкільної освіти та етапів її розвитку в освітньому просторі України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): 1991 рік – 2000 рік – трансформаційний, пострадянський; 2000 рік – 2014 рік – становлення та модернізації ПО в незалежній Україні; 2014 рік до сьогодні – новітній, пов'язаний із процесами децентралізації влади регіонів. Дисертантка здійснила ґрунтовний аналіз наукових розвідок досліджуваного періоду (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), що стосуються актуальних проблем українського позашкільля; окреслила понятійно-категорійний апарат дослідження, що є результатом аналізу джерельної бази в галузі позашкільної освіти.

У другому розділі – «Організаційно-методичні засади розвитку позашкільної освіти на прикладі Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» – виокремлено особливості розвитку та функціонування позашкільної освіти Полтавської, Сумської та Кіровоградської областей у досліджуваній період. У розділі проведено системний аналіз діяльності державних закладів позашкільної освіти, схарактеризовано специфіку їх функціонування у виокремлених періодах та етапах. Доведено, що функціонування державних закладів позашкільної освіти як невід'ємної складової

національної освітньої системи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття є результатом розвитку теорії, методики та практики діяльності обласних закладів позашкільної освіти. Заслугове на позитивну оцінку здійснений аналіз становлення діяльності державних закладів позашкільної освіти від пострадянської доби до сьогодення, який дав змогу простежити теоретичні, методичні, практичні засади, на яких ґрунтується сучасна система позашкільної освіти України. Аналіз архівних документів і матеріалів з теорії та практики позашкільної освіти Кіровоградської, Полтавської та Сумської областей наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття дав змогу зробити висновок про провідні напрями їх діяльності, що сформувалися й функціонують відповідно до регіональних науково-методологічних та соціально-освітніх концепцій.

У третьому розділі – *«Вплив органів державної влади та місцевого самоврядування на розвиток позашкільної освіти в Полтавській, Сумській та Кіровоградській областях»* – узагальнено й проаналізовано досвід впливу органів місцевої влади на структуру, зміст, напрями, форми й методи, особливості розвитку і програмно-проектної діяльності обласних закладів позашкільної освіти в зазначених регіонах.

Незаперечно важливо, що у контексті наукового дискурсу щодо проблематики розвитку позашкільної освіти в Україні дисертанткою виокремлено чотири організаційні підходи формування сучасної державної політики позашкільля в регіонах України: державно-домінуючий, публічно-рівноцінний, муніципально-домінуючий, освітньо-інституційний. У зв'язку з цим у науковий обіг педагогічної науки та наук політологія і державне управління дисертанткою введено 4 дефініції організаційних підходів формування сучасної державної політики позашкільля в регіонах.

У четвертому розділі – *«Основні напрями модернізації освітньої політики держави щодо позашкільля в процесі становлення національної освітньої системи»* – ґрунтовно схарактеризовано напрями модернізації освітньої політики та напрями імплементації зарубіжного досвіду в сучасних умовах; розкрито сучасні тенденції національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти за доби незалежності України.

Позитивної оцінки заслугове розроблена кластерна модель модернізації системи позашкільля у відповідності до сучасних вимог системи організаційної діяльності закладів позашкільної освіти в умовах розвитку територіальних громад. Розроблена кластерна модель актуалізує важливість інтеграції закладів позашкільної освіти в інші суб'єкти освітньої діяльності та забезпечує: доступність навчання у цих закладах для всіх дітей громади; розширення аудиторії вихованців; залучення до освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами; посилення індивідуального вектору навчання за інтересами; комфортні умови для всіх учасників освітнього процесу; соціалізацію та розвиток особистісно-комунікативного потенціалу дитини; підвищення якості позашкільної освіти і якості освітньої діяльності обласних закладів позашкільної освіти; умови співпраці закладів післядипломної педагогічної освіти з удосконалення професійної майстерності педагогічних працівників цих закладів освіти.

На окрему позитивну оцінку заслуговують представлені у тексті дисертації 6 додатків на 44 сторінках, що значно підвищує прикладне значення результатів дослідження для сучасної системи позашкільної освіти.

Результати аналізу дисертації Ворони Лариси Іванівни дають змогу стверджувати, що в мовностилістичному її оформленні враховано специфіку наукового стилю мовлення й мовностилістичні особливості досліджуваної історико-педагогічної і психолого-педагогічної проблеми.

Отже, можемо констатувати, що дисертаційна робота Ворони Лариси Іванівни «Науково-методологічні засади діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття» за своїм змістом, стилем викладу і розкриттям основних положень, висновків, здобутих експериментальних результатів та їх опрацювання є завершеним комплексним, самостійним дисертаційним дослідженням.

8. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Під час опрацювання матеріалів дисертації, аналізу наукових публікацій здобувачки ознак фальсифікації, компіляції, плагіату та інших порушень норм академічної доброчесності, наукової етики і моралі не встановлено. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням та не містить порушень академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. У змісті дисертації акцентовано увагу на діяльності закладів позашкільної освіти трьох областей – Полтавської, Сумської, Кіровоградської. На нашу думку, робота була б більш довершеною, якби в ній була представлена коротка характеристика діяльності таких закладів позашкільної освіти із різних економіко-географічних районів країни.

2. На сторінках 279-281 укладена таблиця «Аналіз регіональних програм соціально-економічного розвитку й галузевих освітянських програм», що містить перелік таких програм у кожній з областей, у межах яких здійснювалось дослідження. Відповідно, його результати мали б більший прикладний характер, якби був представлений кращий досвід програмного забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти для можливості використання в інших регіонах країни.

3. Дисертаційне дослідження містить цінний узагальнений теоретичний і практичний матеріал, на основі якого варто було б сформулювати конкретні пропозиції щодо організації роботи з національно-патріотичного виховання дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти України в реаліях сьогодення.

4. Робота набула б більшої досконалості, якби здобувачка у підрозділі 3.1. у процесі виокремлення організаційних підходів до формування сучасної державної політики позашкільної освіти в регіонах (державно-домінуючий, публічно-рівноцінний, муніципально-домінуючий, освітньо-інституційний) розкрила основні наукові підходи, що були використані для формулювання цих дефініцій.

5. У підрозділі 4.1. «Соціально-педагогічне партнерство як один з напрямів модернізації освітньої політики в сучасних умовах розвитку позашкільної освіти» дисертанткою розроблена кластерна модель модернізації системи позашкільної освіти у відповідності до сучасних вимог системи організаційної діяльності закладів позашкільної освіти в умовах розвитку територіальних громад. Вважаємо, що

варто було б в моделі відвести місце для імплементації зарубіжного досвіду позашкільної освіти в діяльність вітчизняних закладів позашкілля.

6. Здійснивши генезу нормативно-правового забезпечення розвитку позашкілля в Україні, дисертантка стверджує, що законодавча й нормативно-правова база системи позашкільної освіти України розроблена на належному рівні (С. 134), що, на наш погляд, є дискусійним питанням.

Водночас, висловлені зауваження та побажання не є принциповими, вони носять лише рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження.

10. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Результати дослідження Ворони Лариси Іванівни висвітлено у 49 наукових працях, у тому числі: 1 одноосібна монографія; дві колективні монографії; 2 одноосібні методичні посібники; 21 стаття у провідних фахових виданнях України; 3 статті у журналах, що індексуються у наукометричних базах Scopus та WOS; 6 публікацій у зарубіжних періодичних виданнях; 14 тез у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

На основі аналізу змісту цих публікацій можна зробити обґрунтований висновок, що наукові положення, висновки і рекомендації, які було отримано в результаті здійсненого дослідження та в опублікованих працях здобувачки, викладено достатньо повно.

11. Висновок.

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць здобувачки дає підстави для висновку про те, що дослідження Ворони Лариси Іванівни «*Науково-методологічні засади діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століття*» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення для педагогічної науки і практики в галузі позашкільної освіти.

Рецензована дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій згідно пп. 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» №1197 від 17.11.2021 року, а її авторка – Ворона Лариса Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
теорії і методики виховання
Рівненського державного
гуманітарного університету

Г. П. Пустовіт

